

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

Фонд Східна Європа

Домашній арешт як запобіжний захід. Застосування електронних засобів контролю (досвід зарубіжних країн)

Інформаційна довідка, підготовлена
Європейським інформаційно-дослідницьким
центром на запит народного депутата України

Європейський інформаційно-дослідницький центр створено з метою надання народним депутатам України інформації, яка може бути використана ними у законотворчій діяльності. Діяльність Європейського інформаційно-дослідницького центру здійснюється в рамках програми USAID "Рада: підзвітність, відповідальність, демократичне парламентське представництво", що виконується Фондом "Східна Європа". Більше про центр на сайті <http://euinfocenter.rada.gov.ua/>

Домашній арешт – запобіжний або карний захід, що призначається судом та полягає в обмеженнях, пов'язаних зі свободою пересування, а також у забороні спілкуватись із певними особами, говорити по телефону тощо. Домашній арешт передбачений, наприклад, у таких країнах як Латвія, Литва, Франція, Італія та ін.

Домашній арешт як запобіжних захід:

1. Застосовується за рішенням суду (в окремих країнах прокурора або його заступника), за наявності передбачених законом підстав, з урахуванням віку, стану здоров'я, сімейного стану та інших обставин;
2. Полягає в «несуворій» ізоляції обвинуваченого/ підозрюваного від суспільства без тримання під вартою;
3. Застосовується, коли фактично є підстави для взяття під варту, однак повна ізоляція особи не є доцільною;
4. Ізоляція може бути **повною** або **частковою**;
5. Супроводжується встановленням обмежень та заборон.

У разі обрання домашнього арешту як запобіжного заходу слідчим суддею (судом) можуть застосовуватися наступні види обмежень:

- ✓ заборона виходу з будинку чи приміщення – повністю чи в певний час доби;
- ✓ встановлення спостереження за підозрюваним чи його житлом;
- ✓ заборона телефонних переговорів, відправлення кореспонденції, використання засобів зв'язку та іншого спілкування з певним колом осіб;
- ✓ застосування електронних засобів контролю та покладення обов'язку завжди мати при собі ці засоби і забезпечувати їх функціонування;
- ✓ відповідати на контрольні телефонні дзвінки;
- ✓ телефонувати чи особисто з'являтися у визначений час до уповноваженого здійснювати нагляд за поведінкою особи, що перебуває під домашнім арештом.

Аналіз застосування домашнього арешту у більшості зарубіжних країн свідчить, що даний запобіжний захід переважно пов'язується з **використанням електронних браслетів**, тобто контролю за допомогою спеціальних пристроїв. У ряді країн **передбачено плату** за користування даними засобами.¹

Також в аналітичній довідці проаналізовано застосування застави в інших країнах. У вигляді застави найчастіше можуть бути внесені:

- грошові кошти (Латвія, Данія, Нідерланди, Австрія, США)
- цінні папери (Австрія, Польща, Хорватія)

¹ Дідюк І. Застосування електронних засобів контролю. — 2014 р.

- антикваріат та інші цінні речі (*Казахстан*)
- майно (*Хорватія, США, Казахстан*)

Міжнародні документи. *Токійські правила*, прийняті Резолюцією 45/110 Генеральної Асамблеї ООН, передбачають **принцип мінімального втручання** при застосуванні заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням. Передбачається, що обмеження для підозрюваного мають бути сформульовані чітко. Також необхідно дотримуватися права обвинуваченого та його родини на особисте життя.²

Домашній арешт як запобіжний захід (досвід зарубіжних країн)

Латвійська Республіка

У Латвії домашній арешт застосовується за **постановою слідчого судді або за рішенням суду**. Дану постанову суд зобов'язаний оголосити особі, щодо якої її винесено. Відповідно до *КПК Латвії*, домашній арешт означає обмеження особистої свободи пересування.

Під домашнім арештом особа може утримуватися за її постійним місцем проживання. Заборонено спілкуватися з особами, зазначеними в рішенні суду, і користуватися засобами зв'язку. При необхідності може здійснюватися охорона особи, яка утримується під домашнім арештом, та контроль за дотриманням нею обмежень. Однією з важливих гарантій, що надається обвинуваченому, є **його право оскаржити обраний щодо нього запобіжний захід**.

Якщо в ході слідства особою буде здійснено новий злочин, за який закон передбачає тюремне ув'язнення, то підозрюваний може бути взятий під варту (*ст.282 КПК*). До особи, яка утримується під домашнім арештом, можуть бути застосовані відповідні обмеження, передбачені в *ст. 271 КПК*:

- контролювати кореспонденцію та засоби зв'язку
- встановлювати внутрішній порядок і режим в місці утримання
- обмежувати коло речей, які перебувають в індивідуальному користуванні³

Литовська Республіка

² Минимальные стандартные правила ООН в отношении мер, не связанных с тюремным заключением. — http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_907

³ Уголовно-процессуальный закон Латвии — http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html

Відповідно до КПК Литовської Республіки (ст. 120, 121), домашній арешт призначається тільки **слідчим суддею або постановою суду**. У ст. 132 закріплено обов'язок підозрюваного перебувати за місцем проживання, не відвідувати громадські місця і не спілкуватися з певними особами.

Термін домашнього арешту визначається слідчим суддею. Термін домашнього арешту не може бути більшим, ніж **шість місяців**. За порушення умов домашнього арешту може бути призначений арешт.⁴

Французька Республіка

У КПК Франції, на відміну від розглянутих європейських кримінально-процесуальних кодексів, відсутнє поняття «запобіжний захід». Однак у ньому передбачений **судовий контроль**. Він являє собою комплексне правообмеження, що включає:

- ✓ заходи, які забезпечують неможливість сховатися особі (заборона виїзду)
- ✓ заходи, які забезпечують неможливість здійснення ним нових злочинів (заборона займатися певною професійною діяльністю)
- ✓ заходи, які захищають потерпілого⁵

Згідно зі ст. 137 КПК Франції особа, яка перебуває під слідством, може перебувати під домашнім арештом з електронним контролем. Домашній арешт може бути накладено на особу **слідчим суддею** (ст. 138) і включає ряд зобов'язань:

- не залишати територію, межі якої встановлені слідчим суддею
- не залишати місце проживання або інші місця, встановлені слідчим суддею
- не відвідувати певні місця або відвідувати тільки місця, визначені слідчим суддею

Нагляд за розміщенням із використанням електронного контролю здійснюється **співробітниками тюремної служби**, які мають право при цьому використовувати персональні дані такої особи. Нагляд за електронним пристроєм може бути покладено на **приватних юридичних осіб**.

Під час здійснення електронного нагляду співробітники пенітенціарних установ, що відповідають за нього, можуть відвідувати арештовану особу. Але при

⁴ Baudžiamojo proceso kodeksas — http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=20211_0

⁵ Дьяченко А. Домашний арест как инструмент реализации уголовной политики.

цьому вони **не можуть увійти в будинок без згоди його господаря**. Співробітники повинні відразу ж повідомляти суддю про вжиті ними кроки.⁶

Рішення про застосування домашнього арешту виноситься на **термін не більше шести місяців**, які можуть бути продовжені поетапно, **максимально до двох років**, а в разі порушення умов домашнього арешту, даний запобіжний захід може бути змінений на взяття під варту.

Італійська Республіка

У *КПК Італійської Республіки (ст. 284)* передбачено, що, накладаючи домашній арешт як запобіжний захід, суддя вимагає від обвинуваченого не залишати свій **будинок, інший приватний будинок або «громадське місце догляду та допомоги»**. При необхідності суддя накладає заборони і обмеження на право обвинуваченого спілкуватися з людьми, крім тих, які проживають спільно з ним.

Якщо обвинувачений не може забезпечити свої основні потреби в умовах домашнього арешту, суд має право дозволити йому залишати місце домашнього арешту протягом часу, необхідного для забезпечення цих потреб або для заняття трудовою діяльністю. Прокурор або поліція за власною ініціативою в будь-який час можуть перевірити, чи виконуються вимоги обвинуваченим (*ст. 284 КПК*).

У разі порушення вимог, що стосуються заборони не залишати свій будинок, суд відповідно до *КПК (ст. 275)* скасовує цей захід і замінює його на утримання під вартою у в'язниці.⁷

Республіка Молдова

У *КПК Молдови* передбачено, що домашній арешт полягає в ізоляції підозрюваного, обвинуваченого або підсудного від суспільства в його ж помешканні з встановленням певних обмежень. Крім того, в законодавстві Молдови **визначені категорії злочинів**, при розслідуванні яких може застосовуватися домашній арешт. Домашній арешт застосовується до особи, обвинуваченої в скоєнні *незначного злочину, злочину середньої тяжкості, а також в скоєнні злочину з необережності*.

⁶ Code pénal — <http://bit.ly/2qQhwbO>

⁷ Codice di procedura penale italiano — <http://bit.ly/2qPHtsN>

У законодавстві Молдови, на відміну від законодавства інших розглянутих країн, міститься **перелік осіб, до яких може застосовуватися домашній арешт**. Це, наприклад, особи старше 60 років, інваліди I групи, вагітні жінки та жінки, які мають на утриманні дітей віком до восьми років. У разі недотримання підозрюваним/обвинуваченим обмежень і обов'язків, встановлених суддею, домашній арешт може бути заміненій судовою інстанцією або за клопотанням прокурора на попередній арешт.⁸

Казахстан

У КПК Казахстану передбачено, що заарештованому може бути встановлено обмеження виходу з житла, місце його проживання може охоронятися, а за його поведінкою при необхідності встановлюється нагляд.

При здійсненні нагляду за дотриманням заарештованим встановлених обмежень орган, який здійснює кримінальний процес, має право перевіряти його перебування за місцем проживання.⁹ Перевірка може проводитися не більше двох разів в денний час і не більше одного разу в нічний час протягом доби. Знаходження посадової особи в житлі арештованого допускається за згодою цієї особи і осіб, які проживають з ним разом, і **не повинно перевищувати 30 хвилин**. Домашній арешт як вид запобіжного заходу не є виключно компетенцією суду. Так, КПК Казахстану передбачає, що домашній арешт може бути застосований **як прокурором, так і судом**.¹⁰

Спеціальними умовами застосування домашнього арешту є:

- наявність у особи житла
- можливість охорони місця проживання арештованого та встановлення нагляду за його поведінкою
- наявність компетентного органу/посадової особи, що здійснює нагляд.

Під житлом мають на увазі квартиру, будинок або кімнату, а в умовах плавання – каюту, річкове або морське судно, де підозрюваний проживає одноосібно, з сім'єю або з іншими особами, а також інше спеціальне місце або приміщення.

⁸ Уголовный кодекс Республики Молдова — <http://bit.ly/2qQneKP>

⁹ Дьяченко А. Домашний арест как инструмент реализации уголовной политики.

¹⁰ Уголовный кодекс Республики Казахстан — <http://bit.ly/2qPs3VH>

Спеціальне місце або приміщення – це лікарня, клініка, пансіонат, дача, інші місця і приміщення. У разі необхідності місце утримання під домашнім арештом визначається органом, що проводить кримінальний процес. Це може бути лікарня, клініка, пансіонат, дача, інші місця та орендовані приміщення.¹¹

Застосування електронних засобів контролю

Аналіз правового регулювання застосування домашнього арешту більшої держав свідчить, що застосування цього запобіжного заходу пов'язується, переважно, з використанням електронних браслетів, тобто контролю за особою за допомогою спеціальних пристроїв.

Такі пристрої електронного моніторингу вперше було застосовано в США в середині 1960-х років. Своє законодавче закріплення пристрої електронного моніторингу отримали в 1968 році, проте активно електронні браслети почали застосовуватися в Західній Європі та США лише з 1995 року.

Використовуються три типи пристроїв для моніторингу перебування особи:

1. Контроль за допомогою звичайної телефонної лінії
2. Прилад моніторингу з використанням мобільного зв'язку
3. Стеження за допомогою глобальної системи позиціонування (GPS)

У деяких країнах для більшої ефективності використовують змішані типи моніторингу.

В Австрії електронні браслети надягають на тих, хто достроково-умовно звільнені та які були засуджені на терміни до одного року. У Швейцарії система електронного моніторингу полягає в тому, що до засудженого прикріплюється манжет зі спеціальним передавачем; радіосигнал передається на комп'ютер в офіс управління виконання покарання (у комп'ютер закладено режим для кожної особи: навчання, робота, маршрути пересування тощо), у разі порушення свого розкладу автоматично спрацьовує сигналізація.

Найбільшого поширення електронні браслети отримали в США. На засуджених одягають електронний браслет, який через домашній телефон передає дані в поліцейську дільницю. Це дозволяє відстежувати пересування засудженого. У США набули широкого розповсюдження GPS електронні браслети: поліція може відстежувати всі пересування засуджених за допомогою супутника.

¹¹ Залог и домашний арест / Республика Казахстан — <http://bit.ly/2qeoZFi>

В Угорщині сигнал, який передає електронний сенсорний датчик, постійно контролюється за допомогою комп'ютерних систем, які в разі переривання сигналу фіксують дату та час відновлення сигналу. Якщо відбувається переривання сигналу в період, коли особа повинна перебувати вдома, на перевірку виїжджає співробітник служби й в подальшому при встановленні факту порушення даних вимог особа може бути взята під варту.

Контроль за особами, відносно яких застосовується домашній арешт, полягає у застосуванні *ручних і ножних електронних браслетів*, а також *електронної сигналізації*, подібної до тієї, що застосовується у Швеції. Тобто, за допомогою електронної сигналізації з'єднується місце проживання засудженого з комп'ютерною системою, що знаходиться у відділі контролю за особами, які перебувають під домашнім арештом.¹²

Контроль може також здійснюватися за допомогою спостереження за підозрюваними або обвинуваченими, телефонного дзвінка у будь-який час, відвідування за місцем проживання патрульними. Зокрема, поліцейські можуть прийти до арештанта в будь-який час доби з метою перевірити його стан, справність роботи апаратури, оглянути квартиру на предмет наявності заборонених предметів.

В окремих випадках засуджений зобов'язаний кілька разів на день набирати спеціальний телефонний номер, підтверджуючи свою присутність у будинку, називати дату свого народження та інші відомості. Існують і *складні системи електронного стеження*, які дозволяють здійснювати звукову або візуальну ідентифікацію засудженого.

У ряді країн за використання електронних засобів контролю **передбачено плату за користування даними засобами**. Зокрема, в США за використання обов'язкових електронних засобів нагляду засуджений сам платить державі.¹³ Така ж практика спостерігається і в Австрії. Передбачено стягування орендної плати в розмірі 22 євро на добу за користування електронними засобами контролю, однак у випадку неможливості сплачувати орендну плату держава бере на себе такі витрати.¹⁴

¹² Дідюк І. Застосування електронних засобів контролю: порівняльний аналіз

¹³ Дідюк І. Застосування електронних засобів контролю: порівняльний аналіз

¹⁴ Elektronisch überwachte Hausarrest — <http://bit.ly/2ppWvV5>

Предмет застави (досвід зарубіжних країн)

Відповідно до КПК Латвії, предметом застави є лише **грошові кошти**. Розмір грошової застави встановлюється з урахуванням характеру заподіяної шкоди, майнового стану особи, а також передбаченої законом міри покарання (ст. 257).

У Казахстані предметом застави можуть бути **грошові кошти, цінності** (коштовності, цінні папери, антикваріат та предмети, що представляють культурну та іншу цінність; до коштовностей відносяться дорогоцінні метали і дорогоцінні камені, а також вироби з них), **рухоме і нерухоме майно**. Рішення про внесення цінностей або нерухомого майна в якості застави може бути прийнято тільки з дозволу прокурора або суду.¹⁵

Відповідно до КПК (ст. 80) Нідерландів, предметом застави є **грошові кошти**. Суд має враховувати фінансовий стан підозрюваного.¹⁶ У Данії також заставою можуть бути лише **грошові кошти**.¹⁷

У США предметом застави найчастіше є **грошові кошти**, проте суд може встановити інший вид застави. Наприклад, **квартиру** або **земельну ділянку** для гарантії явки підозрюваного/обвинуваченого до суду або для продовження розслідування.¹⁸

Відповідно до ст. 266 КПК Польщі, обвинувачений може внести заставу у вигляді **грошових коштів** або **цінних паперів**. Розмір, тип і умови застави повинні бути визначені відповідно до фінансового стану обвинуваченого, суми збитку та характеру злочину.¹⁹

У Хорватії предметом застави можуть бути **гроші, цінні папери, цінні речі** або інше майно, яке «можна легко перевести в готівку».²⁰

Відповідно до ст. 180 КПК Австрії, предметом застави є **грошові кошти** та **цінні папери**. Сума застави повинна бути визначена судом з урахуванням характеру злочину, «особистості обвинуваченого» та його фінансового стану.²¹

¹⁵ Залог и домашний арест / Республика Казахстан — <http://bit.ly/2qeoZFi>

¹⁶ Wetboek van Strafvordering — <http://wetten.overheid.nl/BWBR0001903/2017-04-01>

¹⁷ Retsplejelovens — <http://bit.ly/2pVJcyH>

¹⁸ Андроник Н. Сравнительный анализ применения залога в зарубежных странах

¹⁹ Kodeks postępowania karnego — <http://bit.ly/2qQNYog>

²⁰ Zakon o kaznenom postupku — http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_10_121_2386.html

²¹ Strafprozeßordnung — https://www.jusline.at/180_Kautiон_StPO.html

Порівняльна таблиця

Країна	Предмет застави
<i>Латвія</i>	Грошові кошти
<i>Польща</i>	Грошові кошти та цінні папери
<i>Нідерланди</i>	Грошові кошти
<i>Данія</i>	Грошові кошти
<i>Хорватія</i>	Грошові кошти, цінні папери, цінні речі, майно
<i>Австрія</i>	Грошові кошти, цінні папери
<i>США</i>	Грошові кошти, майно
<i>Казахстан</i>	Грошові кошти, цінні папери, цінні речі, майно

Інформацію підготувала Анастасія Паршикова,
аналітик Європейського інформаційно-дослідницького центру
<http://euinfocenter.rada.gov.ua/>